

Illyés Gyula a budapesti szovjet követségen 1935-ben ^[1]

A budapesti szovjet diplomaták felfigyelték a fiatal és tehetséges író társadalomformáló nézeteire, személyes kapcsolataira a népi írókkal, a magyar kormányzati, valamint ellenzéki politikusokkal. A források a vele és a népi írókkal kapcsolatos szovjet követségi feljegyzésekről tudósítanak.

Bevezetés

1934. december 19-én a bécsi gyorsvonattal Budapestre érkeztek a magyarországi szovjet misszió diplomatái: a követség élén álló, örmény származású A. A. *Bekzadjan*, illetve a ranglétrán nyomban utána következő Sz. M. *Mirnij* első titkár és M. Sz. *Saprov* másodtitkár. A magyar fővárosban megtelepedő és lassan berendezkedő új külképviselet alkalmazottait mindent megtekintettek annak érdekében, hogy a számukra addig teljesen ismeretlen országban kiszélesítsék társadalmi kapcsolatrendszerüket. A magyar belpolitikára, külpolitikára és a kulturális életre vonatkozó közvetlen információk, adatok összegyűjtésében nemcsak a követ, hanem két beosztottja - a belügyi hírszerzés, a GPU különleges megbízottjaként is ténykedő első titkár, és a rendkívül ambiciózus, gyors diplomáciai karrierrel álmódó másodtitkár - is tevékenyen kivette a részét.

A szovjet misszió kapcsolatépítését megkönnyítette, hogy egyes jeles magyar személyek maguk keresték fel a Bajza utca és az Aradi utca sarkán álló *Léderer-villát*, amely a követség dolgozósobáinak, konzuli hivatalának és a követi rezidenciának is helyt adott. Ezek egyrészt olyan üzletek voltak, akik igyekeztek kereskedelmi kapcsolatokat kialakítani a földrésznyi értékesítési piacot és kimeríthetetlen nyersanyagbázist birtokló szovjet állammal, és ennek segítségével hatalmas megrendelésekhez juttatni a cégeiket, vállalataikat. Másrészt olyan baloldali érzelmű értelmiségiek, politikusok, művészek nevei is gyakorta felbukkannak a követségi alkalmazzottak feljegyzéseiben, akik vállalták a követség épületét szüntelenül figyelő, a bemenő és kijövő személyekről precíz nyilvántartást vezető rendőrségi nyomozók zaklatását. Valószínűleg hasonlóképpen került a követség apparátusának látókörébe 1935-ben *Illyés Gyula*, az akkor már nagy népszerűségnek örvendő író, költő, akit az irodalom iránt érdeklődő, vagy a társadalmi politika iránt fogékony hazai közönség a népi írók mozgalmának egyik vezéregyéniségeként tartott számon. Vajon mi a magyarázata annak, hogy a szovjet diplomaták fontosnak tartották a magyar íróval ekkor kialakuló kapcsolatuk további ápolását?

Az első ok abban rejlett, hogy Illyés Gyula tisztában volt a Szovjetunióba uralkodó politikai, társadalmi viszonyokkal, és lehetősége nyílt a szovjet átlagemberek gondolkodásmódjának, mentalitásának megismerésére. A *Szovjet Írók Szövetségének* meghívása alapján ugyanis még 1934 nyarán - *Nagy Lajos* íróval együtt - két hónapot töltött a Szovjetunióban. A szovjet írók első kongresszusára utazott Moszkvába, de még a kongresszus kezdete előtt váratlanul haza kellett térnie, ezért nem vehetett részt a nagyszabású rendezvényen. A szovjet írószövetség ajándékaiként az odaérkező külföldi írók a kongresszus előtt hat hétig tartó, tízezer kilométeres utat tehettek meg a Szovjetunió területén, tetszés szerint kiválasztva a meglátogandó köztársaságokat, városokat, településeket, vagy turisztikai látnivalókat. Illyés így jutott el többek között Leningrádba, az Azovi-tenger vidékére, Harkovba, Nyizsnij-Novgorodba, a dnyeperi vízzerőmű kiszolgálására épített, általa is csak „modern falanszternek” titulált szocialista iparvárosba, a Zaporozsje melletti Dnyeprogeszbe. Útja során számtalan egyszerű emberrel próbált megismerkedni, ellátogatott a munkáscsaládok számára tervezett szűk lakásokba, a „kommunálkába”, járt bűnözők nevelőtelepén, sőt még egy pártgyűlésen is részt vett, de emellett igyekezett kapcsolatokat kialakítani értelmiségiekkel, mérnökökkel, írókkal is.

Hazaérkezése után a Szovjetunióban átélt élményeit útnapló formájában közölte folytatásokban a *Zilahy Lajos* által szerkesztett *Magyarország* című napilap, majd egy fejezete a *Nyugat* című folyóiratban is megjelent. A szovjet valóság leírásában Illyés észrevételeit kettősség hatja át. Egyrészt kifejezi elismerését az 1917. évi forradalmak után meginduló társadalmi mobilizáció és grandiózus építkezések láttán, másrészt óva int a szovjet rendszer túlidealizálásától, kritikátlan elfogadásától. Az *Ország* cikkorozat könnyed, olvasmányos, riportszerű stílusba hozzárult ahhoz, hogy közben felfigyeljenek a nem mindennapi, a szenczió izgalma sem nélkülözött utazásra. Ennek köszönhető, hogy különféle felkéréseknek eleget téve, felolvasóesteken és előadásokon maga is igyekezett megismertetni minél szélesebb közönséggel a Szovjetunióban szerzett, méltán nagy érdeklődésre számot tartó tapasztalatait. Egy élménybeszámoló tartására kérte fel a *Magyar Cobden Szövetség* is. Az 1922-ben alapított, döntően szabadelmű értelmiségieket tömörítő társadalmi szervezet Richard Cobden 19. századi angol főgazdászról és politikusról kapta a nevét, és ebben az időben fő céljának a béke és a leszerelés ügyének népszerűsítését tartotta. Illyés előadására nemcsak „kommunista intellektuelek” voltak kíváncsiak, hanem az illegális kommunista mozgalom ellenőrzésére hivatott Budapesti Rendőr Főkapitányság Politikai Nyomozó osztálya is. A nyomozóhatóság nyilván azzal a gyanúval élt, hogy Illyés *Az orosz élet közelről* című előadását valójában a szovjet állam vívmányainak bemutatásán keresztül a baloldali eszmék propagálására fogja felhasználni, és ezzel újabb lökést ad az illegális szerveződés megerősítéséhez.

A második ok, ami miatt Illyés személye nem lehetett érdektelen a budapesti szovjet diplomaták számára, hogy mind a magyar kormányzati, mind az ellenzéki politikusokkal személyes kapcsolatban állt. Ilyen volt például *Kozma Miklós*, a korabeli magyar „médiacézár”, a főbb hírközlő szervek (Magyar Rádió, Magyar Távirati Iroda) legbefolyásosabb képviselője, *Gömbös Gyula* kormányfő egyik legközelebbi politikai bizalmasa, akit a miniszterelnök 1935 márciusában belügyminiszterre nevezett ki. De közéjük tartozott *Bajcsy-Zsilinszky Endre*, a népi írók egyik legfőbb patrónusa is, aki az 1920-as években még Gömbös egyik legfontosabb harcostársának számított a fajvédő mozgalmon belül, majd - miután a kormányfő 1935-ben karhatalmi eszközökkel megakadályozta képviselővé választását a tarpai kerületben - szembefordult vele. A szovjet követségben tudomást szereztek továbbá arról is, hogy Illyés részt vett azon a nem hivatalos találkán, amelyet *Zilahy Lajos* szervezett április 16-án a saját villájában abból a célból, hogy közelebb hozza egymáshoz a magyar belpolitika és társadalom megújítását ígérő Gömbös Gyulát és a szintén reformokat sürgető népi írókat. A találkozóról a követségen akkor nem utólag megforduló *Braun Róbert* szociológus, *Károlyi Mihály* polgári kormányának egykori nemzetiségügyi miniszteri tanácsosa, a *Századok* című történelmi folyóirat főmunkatársa számolt be a szorgalmasan jegyzetelő Mirnijnek.

A Zilahy-villában szervezett találkozón nem készült hivatalos jegyzőkönyv, és a sajtó sem tudósította róla a közvéleményt, ezért az ott történtek jobbára csak a résztvevők - évekkel az esemény után rögzített és publikált, részben egymásnak ellentmondó adatokat tartalmazó - visszaemlékezései alapján rekonstruálhatók az utókor számára. Gömbös és a népi írók találkozásával kapcsolatban így Braun is csak a budapesti értelmiségi körökben terjedő különféle híresztelésekre támaszkodhatott, ezért csúszhatott elbeszélésebe több pontatlan megállapítás. Például - az általa felsorolt nevekkel ellentétben - az összejövetelen Gömbösön és a házigazda Zilahyn kívül még heten vettek részt: *Móricz Zsigmond*, *Németh László*, *Illyés Gyula*, *Tamási Áron*, *Féja Géza*, *Szabó Lőrinc*, és *Németh Imre*, a *Válasz* című hetilap szerkesztője. Nem felelt meg a valóságnak az sem, hogy a találkozó után Zilahy felhívása a kormány támogatására, az általa szerkesztett *Magyarország* című lapban jelent meg, hiszen azt a *Pesti Napló* 1935. április 21-i számában tette közzé, noha az e körüli vita nemsokára valóban a *Magyarország* hasábjain bontakozott ki. Valószínű továbbá, hogy a Zilahy által kezdeményezett, „baráti beszélgetésnek” szánt találkozó nem zajlott olyan feszelen légkörben, ahogy azt Braun, majd Zilahy egy vele készített 1959-es interjúban lefestette. Több forrásból úgy tudjuk ugyanis, hogy némely író arra készült, hogy szembesítse Gömböst az ország szociális gondjaival, a parasztság helyzetével, vagy felhívja a figyelmét a kultúrpolitika átalakításának szükségességére.

Zilahy elmondása szerint, először a nemrég éppen egyik alföldi körútjáról visszatérő *Móricz Zsigmond* szólalt meg, aki egy cetliről felolvasta egy átlagos vidéki szegényparaszt család heti étrendjét. A nem túl változatos étrend drámaian érzékeltette a falusi parasztság szegénységének és az úri Magyarország gazdaságának égbekiáltó ellentétét. Egy időre döbönt csend támadt, amit állítólag Gömbös tört meg egy Illyéshez intézett kérdéssel: „Te mit csinálnál Gyula, ha te lennél Magyarország kormányzója?” „En azonnal felakasztanám az összes nagybirtokos gróft és katolikus püspököt!” - hangozott a derűtséget keltő válasz. A Braun által kifejtett verzió, amely szerint Tamási Áron bírálta Gömböst, nyilván megfelel a valóságnak, hiszen a Bajcsy-Zsilinszky személyes barátjának számító erdélyi író alig két héttel korábban a csendőrség megakadályozta abban, hogy a helyszínen részt vegyen az ellenzéki politikus tarpai korteshadjáratán. Tamási mellett valószínűleg Illyés is szóvá tette, hogy a biztos befutónak beharangozott Bajcsy-Zsilinszkyt represszív eszközökkel buktatták meg a képviselőválasztáson. A parasztság elkeserítő helyzetét is ecsetelő Illyésen kívül Féja Géza és Németh Imre sem hagyta említés nélkül a népi írók reformkövetéseit.

Illyésnek nem volt felhőtlen a viszonya Braun Róberttel, mivel utóbbi vitatta Illyésnek a Nyugat 1933. szeptemberi számában *Pusztulás* címen megjelent, és később országszerte ismertté vált, megrázó tudósításában közölt, a baranyai németsegre és magyarságra vonatkozó demográfiai statisztikák hitelességét és országos érvényességét. Bár hosszas polémia alakult ki kettejük között ebben a kérdésben, úgy tűnik, a szovjet diplomácia éppen Braun révén figyelt fel a fiatal és tehetséges író társadalomformáló nézeteire, a magyar irodalomban betöltött befolyásos szerepére, illetve a népi írók és a magyar belpolitika közti kapcsolódási pontokra. Úgy vélhetők, hogy Illyés baloldali meggyőződése ellenére „közel van a tűzhöz”, a magyar társadalom és politika belső mozgásait közvetlen közelről

szemléli, a személye pedig elég hiteles ahhoz, hogy megbízható értékeléseket szerezzenek tőle olyan eseményekről, amelyek nem szivároghatnak ki a sajtóba. Egy Bekzadjan által szignált 1935. május 8-i jelentésből kiderül, hogy Illyés azokban a napokban látogathatott először a követségre, és a diplomata lakonikus véleménye szerint a „vele folytatott beszélgetésen elhangzottak nagyon jellemzőek a magyar társadalmi körök hangulatára”.

Az Orosz Föderáció Külpolitikai Levéltárában két feljegyzésre bukkantam, amelyek az Illyés Gyulával 1935 őszén folytatott beszélgetéseken elhangzottakat örökítik meg. Mindkét beszélgetés tartalmát Mirnij első titkár jegyezte le kézírással. Jegyzetei alapján gépelte le a végleges jelentéseket, amiket egy későbbi időpontban futárpostával küldött Moszkvába. A követségi jelentéseket rendszerint a Külügyi Népbiztoság 2. Nyugati osztályára továbbították, mivel annak illetékességi körébe tartozott Magyarország, de egyes esetekben *Ny. Ny. Kresztjinszkij* külügyi népbiztos-helyettes is kapott a zsrípapírra gépellt másodpéldányokból.

Az első találkozón Illyés szót ejtett a Gömbös Gyula és *Matolcsy Mátyas* közötti politikai ellentétéről. Az akkor rendkívül fiatal, még csak 30 éves Matolcsyt kiváló közgazdasági szakemberként tartották számon politikai körökben. Eppen az 1935. évi választásokon került be a parlamentbe a nagykúta kerület képviselőjeként a kormányzó Nemzeti Egység Pártjának programjával. A földkérdésben elfoglalt radikális álláspontja miatt azonban nézeteltérései támadtak Gömbössel, ezért még ugyanabban az évben kilépett a kormánypártból, és alig egy évvel később már a Független Kisgazdapárt soraik gyarapította. Matolcsy fő követelését a hitbizományok eltörlése és a telepítések megindítása képezte, ami szinte teljesen azonos volt Illyésnek az agrárkérdésben vallott nézeteivel. Ezen a beszélgetésen került szóba az ún. Dréhr-per is. *Dréhr Imre* 1926-1930 között, tehát *Bethlen István* miniszterelnöksége idején a Népjóléti Minisztérium politikai államtitkára volt. Mivel belekeveredett a minisztériumban feltárt nagyarányú sikkasztási és hűtlen kezelési ügybe, lemondott posztjáról, és nemsokára az Egységes Pártból is távoznia kellett, igaz, képviselői mandátumát pártonkívüliként 1935-ig megtarthatta. Közel négy évig húzódo eljárás után a Kúria jogerősen 3,5 évi fegyházbüntetésre ítélte, az ítélethirdetés napján öngyilkos lett. A per könnyen kompromittálhatta Bethlen Istvánt, aki ugyan miniszterelnöksége után is a politikai közélet egyik legmeghatározóbb és legbefolyásosabb személyisége maradt, a viszonya egy idő után azonban rendkívüli módon elmergesedett Gömbössel.

A második találkozón Illyés megemlítette, hogy a magyar sajtó kedvezőtlenül reagált a *Royall Tyler* által publikált jelentésre a magyar gazdaság helyzetéről. Az első világháború után a Népszövetség pénzügyi főbiztos delegált Magyarországra, aki közvetlen ellenőrzési jogkörrel a békeszerződés pénzügyi rendelkezéseinek betartását, a jóváterelés teljesítését felügyelte. Miután a Bethlen-kormány beleegyezett abba, hogy az állami pénzek kezelését a *Magyar Nemzeti Bank*nak adják át, a Népszövetség Tanácsa 1926. július 1-jei hatállyal kimondta a főbiztos jogkörének megszüntetését, ugyanakkor a külföldi pénzügyi ellenőrzés enyhébb formában továbbra is fennmaradt akként, hogy a Népszövetség a Nemzeti Bank mellé rendelt egy pénzügyi tanácsadót, az amerikai állampolgárságú *Royall Tyler*t, aki időnként beszámolókat készíthetett a magyar gazdaság állapotáról a Népszövetség számára. Tyler egészen az 1930-as évek végéig Magyarországon maradt, és tevékenységének alapvetően pozitív volt a visszhangja, hiszen sürgette, hogy az angolszász hatalmak egy offenzív gazdasági behatolással ellensúlyozzák a Magyarországon és Közép-Európában eszkalálódó német politikai befolyást.

Források

A Budapesti Rendőr Főkapitányság nyomozójának, Szalay Mártonnak a jelentése Illyés Gyula előadásáról a Szovjetunióban tett útjáról

Budapest, 1934. október 27.

A Magyar Királyi Állami Rendőrség
Budapesti Főkapitánysága

Jelentés
1934. október 27-én

Tisztelettel jelentem, hogy a Magyar Cobden Szövetség előadása folyó hó 26-án este 7 óra 20 perctől 8 óra 40 percig tartott az V. Mária Valéria utca 12. sz. alatti Pesti Lloyd Társulat helyiségében.

Az előadást Halasi Fischer Odön, a fenti szövetség elnöke nyitotta meg, majd Illyés Gyula író, a folyó évi Oroszországban (Moszkvában) megtartott írókongresszuson, és az Oroszországban két hónapi tartózkodása alatti időben történt tapasztalatairól felolvasást tartott. Felolvasásában az orosz állapotokat említette meg, hogy mi történik az utcán, a gyárakban, a színházakban, az állami hivatalokban és a magánéletben. Felolvasása szerint az orosz szovjet állapotok a legrosszabbak, amit szerinte le sem lehet írni.

Az előadáson körülbelül 400-500 ember vett részt, és megfigyelésem során arról győződtem meg, hogy a hallgató közönségnek kb. 10 %-a fiatalok, 18-20-23 év körüli fiatal intellektuelekből állt (kommunista egyéneknek néztek ki, sőt egyet fel is ismertem). Ezen egyének már előadás közben csendesen eltávoztak a helyiségből. A látottak szerint nem tetszett nekik az előadás, amennyiben a fenti író semmi jót nem mondott az orosz állapotokról.

A hallgató közönségnek visszamaradt része komoly úrinőkből és urakból állt, akik az író felolvasását minden szóbeli megjegyzés nélkül nyugodtan hallhatták végig, gúnyos mosollyal és nevéssel.

Semmiféle rendőri beavatkozást igénylő eset nem történt.

Látta:
[olvashatatlan név]
detektív főfelügyelő

Szalay Márton
detektív

Gépellt eredeti. MOL K 149 (PTI 651/2. f.) 33. d., 1934-4-9279. alsz., 9504/1934. sz.

Sz. M. Mirnij, a budapesti szovjet követség első titkárának feljegyzése a Braun Róbert szociológussal, a Századunk című lap főszerkesztésével folytatott beszélgetéséről Gömbös Gyula és a magyar írók találkozása tárgyában

Budapest, 1935. április 22.

1935. május 8. Titkos
1. sz. példány

1. Braun Róbert, aki Károlyi Mihály kormányában nemzetiségügyi államtitkár volt, megosztotta velem a Gömbös és egy csoport tehetséges fiatal magyar író közötti találkozás és eszmecsere néhány érdekes részletét. Az esemény Braun verziója szerint a következőképpen zajlott.

Gömbös javaslatára, Zilahy Lajos, az ismert magyar író összehívta a legtehetségesebb magyar írókat, Kodolányit, Márait, Tamásit, Illyést, Nagyot, Babitsot és másokat. A találkozón Gömbös kifejtette programját, és támogatást kért az íróktól, mint az ország „eleven erejének” legtehetségesebb képviselőitől. Megígérte, hogy az írókat az államapparátus részévé teszi a „magyarság megújítása” és a magyar öncélúság újjászületése érdekében. Gömbös főként azt hangsúlyozta, hogy meg kell teremteni az erős és szabad parasztságot, illetve a hatalmat a dzsentri réteg és a „reformnemzedék” kezébe kell adni. Gömbösnek az írók számára tett javaslata körülbelül olyan kapcsolatrendszer kialakítására irányult, mint amilyen Mussolini és az olasz írók között létezik.

Braun információi szerint az összes résztvevő általában véve helyeselte a programot és Gömbös javaslatait, kibékíthetetlen ellenvéleménye állítólag egyedül csak Tamási Áronnak volt.

Néhány nap múlva Zilahy Lajos az általa szerkesztett „Magyarország”-ban részletes programmal állt elő, amely Gömbös politikájának támogatására és a kormány körüli „összes eleven erő egységének” megerősítésére szólított fel. Zilahy Lajos cikke élénk vitát váltott ki, amelyben a Zilahynál zajlott találkozón jelen lévő és más írók képviselői is részt vesznek.

(A találkozón jelen lévő egyik író ettől eltérő verziója szerint Gömbös politikáját Illyés Gyula is kritizálta, bár Gömbös rámutatott, hogy a magyar parasztság megújítására irányuló politikája jelentős mértékben Illyés Gyula teóriájából származik, aki többszörösen jelezte annak veszélyét, hogy a tisztán magyar parasztság elkorcsosul a mágnások, kartellek, bankok, és a fejlettebb német kisebbség elnyomása alatt.)

A harmadik verzió szerint, egyes írók kijelentették ezen a tanácskozáson, hogy kivárá állásonra helyezkednek Gömbössel kapcsolatban és megvárják „reformpolitikájának” tényleges eredményeit. [...]

Sz. Mirnij
3 példányban:

1-2. - a 2. Nyugati osztályra
3. - az ügyiratba

Orosz nyelvű gépelt másolat. Saját fordítás. AVP RF f. 077. op. 15. p. 106. gy. 1. l. 220-221.

Sz. M. Mirnij, a budapesti szovjet követség első titkárának feljegyzése az Illyés Gyulával folytatott beszélgetéséről a Bethlen István és Gömbös Gyula közti ellentétek, valamint a vidéki társadalom németbarát érzelmeiről

Budapest, 1935. október 2.

1935. október 16. Titkos
1. sz. példány

1. Illyés közölte, hogy a „reformnemzedék” egyik tagja, Matolcsy országgyűlési képviselő, aki kilépett a Nemzeti Egység Pártjából és nyílt levelet írt Gömbösnek az agrárreform terén követett határozatlan politikája miatt, egy új párt megalapítását és egy napilap kiadását tervezi, amelynek szerkesztésére Illyést kérte fel. Illyés azonban nem fogadta el ezt a felkérést, mivel úgy véli, hogy Matolcsy nem eléggé következetes és radikális a parasztkérdésben, és kételkedik politikai becsületességében. Matolcsy úgy érzi, hogy Gömbös befolyása apad, ezért nagy karrier előtt álló fiatal politikusként megpróbál még időben elhatárolódni a Gömbössel való együttműködéstől.

2. Illyés közölte, hogy egyes híresztelések szerint Gömbös majdnem kibékült Bethlennel. A Bethlen-kormány volt államtitkárának, Drérhnek nagy port kavará perében tanúként meg kellett volna jelennie a bíróság előtt magának Bethlennel is, ami azzal a veszéllyel járt számára, hogy leleplezik kellemetlen ügyeit. Egyes „közvetítő barátok” közbenjárásának köszönhetően Gömbös befolyásolta a bíróságot abból a célból, hogy az álljon el Bethlen tanúként történő berendelésétől, Bethlen pedig a maga részéről lemondott a Gömbös-ellenes programjának bizonyos pontjairól, például a választójogi kérdésben, és tompította a jelenlegi kormány elleni megnyilatkozásainak heves hangnemet.

3. Illyés, aki jól ismeri a vidéket, biztos afelel, hogy a németbarát orientációnak nagy támogatottsága lesz vidéken, és hogy a budapesti németellenes érzelmek nem jellemzőek egész Magyarországra. Illyés úgy véli, hogy Budapest egy külön kis világ Magyarországon belül, és a befolyása nem terjed a város határain túlra. Budapest elidegenedésére a vidéki Magyarországtól azt hozta fel jellemző példaként, hogy egyes budapesti sajtóorgánumok, amelyek 75 ezres példányszámban jelennek meg, vidékre kevesebb, mint 5-10 ezres példányszámban jutnak el. A vidéket ideológiai tekintetben arra nevelték, hogy legyen hű bármelyik hatalmon lévő kormányhoz, és ha most Gömbös világosan körvonalazott németbarát irányt venne, és tartózkodóbbá válna Olaszország iránt, akkor ezt melegen fogadnák vidéken, hiszen az sosem rokonszenvezett különösebben Olaszországgal.

Minden megyében általában két napilap van: egy kormánypárti, amely teljes egészében alá van rendelve a helyi megyei vezetőknek, és egy legitimista, amelyet a vidéki papság irányít. Budapest úgynevezett liberális eszméinek semmilyen visszhangja nincs a maradi, „tisztességes” vidéki Magyarországon.

Sz. Mirnij

2 példányban:

1 - a 2. Nyugati osztályra
1 - az ügyiratba

Orosz nyelvű gépelt másolat. Saját fordítás. AVP RF f. 077. op. 15. p. 106. gy. 1. l. 85-86.

Sz. M. Mirnijnek, a budapesti szovjet követség első titkárának feljegyzése az Illyés Gyulával folytatott beszélgetéséről a magyar írók viszonyáról a Népszövetséghez és Gömbös Gyula miniszterelnökhöz

Budapest, 1935. november 5.

1935. november 25. Titkos
2. sz. példány

Illyés közölte, hogy a legjelentősebb magyar írókból álló csoport „ankétot” szeretne indítani arról, hogy hogyan viszonyul a magyar társadalom a Népszövetséghez és a háború veszélyéhez. Az ankétot úgy fogják összeállítani, hogy abban tükröződjön a magyar társadalom kedvező viszonyulása a Népszövetség jelenlegi politikájához, ugyanakkor kiemelje a magyar kulturális és társadalmi körök negatív viszonyulását egy európai vagy egy lokális háború veszélyéhez. Az ankéton olyan jelentős nevek is hozzászólnak majd a témához, mint Babits, Zilahy Lajos, Kosztolányi és mások. Korábban ez a csoport a katolikus és más irányultságú francia értelmiségiek felhívásához hasonló felhívást szeretett volna közzétenni különböző felfogású értelmiségiek aláírásával, de egy ilyen felhívás erős ellenállásba ütközött volna, ezért döntöttek amellett, hogy az ankét formáját választják, ami kevésbé „veszélyes”. Ez az ankét lényegében a Gömbös politikájával szembeni állásfoglalás, ezért ez az ötlet természetesen nem talált együttrészre kormánykörökben.

Megkérdeztem Illyést, hogy lehet az, hogy Zilahy Lajos, aki Gömbös közeli barátjának számít, és nemrég még a jelenlegi kormány belpolitikájának támogatására szólított fel, most úgy döntött, hogy támogatja az „ankét” ötletét. Ha jól tudom, Babits szintén Gömbös „reformpolitikájának” híve. Illyés ellenkezett, s azt mondta, hogy Zilahy Lajos összeveszett Gömbössel, csaldódt az ígéreiteiben, és ismét visszatért az ellenzéki táborba. Egyáltalán, az, hogy Zilahy, Babits és más olyan írók, akik korábban baráti viszonyultak Gömbös kormányához, most részt vesznek az ankéton, a legjobb jele annak, hogy Gömbös veszített a magyar értelmiség körében meglévő népszerűségéből.

Jellemző, hogy az ankét előkészítésének idején Illyés - saját bevallása szerint - kerülte a velem való találkozást, hogy ne adjon ürügyet az ellene irányuló támadásoknak, s ne mondhasák, hogy a tervezett felhívást és ankétot a szovjet követség sugallatára tették közzé.

Kuriózusként érdemes megemlíteni, hogy a Népszövetség pénzügyi ellenőrét, Royall Tylert támadások érték a sajtóban, amiért a Szovjetunióba utazott. Ezeket a kirohanásokat megelőzte az általa publikált kedvezőtlen beszámoló jelentés Magyarország gazdasági helyzetéről a folyó költségvetési év első felében. A kormány sajtó összefüggésbe kívánta hozni a Szovjetunióban tett útját, a magyar gazdaságról azt követően publikált kedvezőtlen jelentésével. Illyés is attól tartott, hogy azzal vádolják majd, hogy a Szovjetuniótól kapta a „mot d'ordre”-ot.

Sz. Mirnij

3 példányban:

1 - Kresztjinszkij elvtársnak
1 - a 2. Nyugati osztályra
1 - az ügyiratba

Orosz nyelvű gépelt másolat. Saját fordítás. AVP RF f. 077. op. 15. p. 106. gy. 1. l. 45-46.

Címkék:

[Szovjetunió](#) ^[2]

[Illyés Gyula](#) ^[3]

[követség](#) ^[4]

[Írószövetség](#) ^[5]

[Rendőrfőkapitányság](#) ^[6]

[Nyugat](#) ^[7]

[Bajcsy-Zsilinszky Endre](#) ^[8]

[Gömbös Gyula](#) ^[9]

[Bethlen István](#) ^[10]

Kiadás: 5. évfolyam (2005) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/diplomacia/illyes_gyula_a_budapesti_szovjet_kovetsegen_1935ben.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/diplomacia/illyes_gyula_a_budapesti_szovjet_kovetsegen_1935ben.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovjetunió>

- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/illyes-gyula>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kovetseg>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/irosovetseg>
- [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/rendor-fokapitanysag>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nyugat>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bajcsy-zsilinszky-endre>
- [9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gombos-gyula>
- [10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bethlen-istvan>